

v(**ASS**)t en zeker naar het VO

Een onderzoek naar de voorwaarden om meer leerlingen met autismspectrumstoornis (ASS) uit de regio Zuidoost-Brabant in regulier voorgezet onderwijs in te laten stromen

Rapport voor de Samenwerkingsverbanden
Passend Onderwijs PO en VO Helmond-Peelland
en PO en VO Eindhoven
Saskia Sliepenbeek
Wendy van Eijl

Inleiding/Aanleiding voor het rapport

Het Autisme Steunpunt Zuidoost-Brabant wordt mede in stand gehouden vanuit middelen van 4 Samenwerkingsverbanden: PO en VO Eindhoven en PO en VO Helmond-Peelland.

Marja van Leeuwen (directeur van het SWV Helmond Peelland VO) heeft in december 2014 geopperd dat het goed zou zijn om te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om meer leerlingen met ASS in het regulier onderwijs te laten instromen.

Omdat deze vraag ook speelt in de regio Eindhoven wilde SWV VO Eindhoven-Kempenland hierbij aansluiten. Aangezien de overgang naar VO gebeurt vanuit het PO, wilden ook het SWV PO Eindhoven e.o. en SWV PO Helmond-Peelland betrokken zijn bij het onderzoek en de uitkomsten. Voorgesteld is dat het Autisme Steunpunt Zuidoost-Brabant voor deze 4 samenwerkingsverbanden een onderzoek doet en de uitkomsten voorlegt aan de 4 coördinatoren/directeuren.

Het Autisme Steunpunt deed eerder (in 2011) verslag van de pilot "Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs" in opdracht van het Samenwerkings Verband Autisme (SVA). Deze pilot is in nauwe samenwerking met een VO-school in Eindhoven (Het Augustinianum) uitgevoerd. Het is interessant te kijken welke zaken uit dit rapport in onze regio gemakkelijk geïmplementeerd zouden kunnen worden en kunnen bijdragen aan het beter instromen van leerlingen met ASS in het VO. Daarnaast zijn er meerdere protocollen en aanbevelingen bekend, die samen met het rapport als uitgangspunt zullen dienen voor een goed onderzoek.

Huidige situatie

Bij de invoering van passend onderwijs bleek dat er een relatief hoge deelname van leerlingen met een autismespectrumstoornis (ASS) is in het VSO in de samenwerkingsverbanden in Zuidoost-Brabant. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de hoge prevalentie van ASS onder leerlingen in onze regio. Het percentage leerlingen dat vanuit het primair onderwijs naar het speciaal onderwijs gaat, ligt beduidend lager dan het percentage leerlingen dat deelneemt aan het voortgezet speciaal onderwijs.

Primair onderwijs	SBO	SO	LGF
SWV Helmond-Peelland PO 1-10-2011	3,04 %	1,49	1,65
Landelijk PO 1-10-2011	2,68 %	1,65	1,01
Voortgezet onderwijs			
	pro	VSO	LGF
SWV Helmond-Peelland VO 1-10-2011	2,52	5,05	2,27
Landelijk VO 1-10-2011	2,80	3,45	1,86

Zoals bovenstaand overzicht van de regio Helmond-Peelland laat zien, ligt ook landelijk de deelname in het voortgezet speciaal onderwijs percentueel hoger dan in het speciaal onderwijs. Terwijl landelijk er een toename is van 1,80 % betreft die in deze regio bijna het dubbele, te weten 3,56%. De deelname aan SO respectievelijk VSO kan niet los worden gezien van aantallen SBO, pro en LGF. Om het plaatje compleet te maken zijn deze ook in bovenstaand overzicht opgenomen.

Doel vanuit Samenwerkingsverbanden VO

- Aanneemprocedure beschrijven.
- Scholen voor PO en VO adviseren hoe preventief te werken, zodat overgangen van het (S)BO, SO of VSO naar het VO vloeiend kunnen verlopen.
- Opstellen van een implementatieplan t.a.v. de aanname- en samenwerkingsprocedure.
- Na vaststelling door bestuur de implementatie in de VO-scholen begeleiden.

Werkwijze

Informatie komt vanuit literatuur, interviews en praktijkervaring, te weten:

- Het theoretisch kader is met name gebaseerd op het rapport van het SVA pilot "Tijdbesteding voortgezet onderwijs"(2011). Dit staat centraal. Daarnaast is gebruik gemaakt van enkele eerder verschenen publicaties van het Landelijk Netwerk Autisme (LNA), onderwijsconsulenten en andere relevante projecten.
- Interviews zijn afgenomen bij 3 VO scholen in de regio's Helmond (Carolus Borromeus) en Eindhoven (Helicon en het Augustinianum).
- Praktijkervaring is gebaseerd op onze visie en ervaring als Autisme Steunpunt.

Theoretisch kader

De gezondheidsraad besteedt in haar rapport "Autismespectrumstoornissen: een levenlang anders" (2009) een hele paragraaf aan transitie binnen het onderwijs. Aangegeven wordt dat alle transitie voor kinderen en jongeren met een ASS risico momenten zijn. Een bestaand evenwicht wordt door een transitie verstoord: de omgeving verandert en de taakeisen worden plotseling anders en/of hoger. De overgang van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs is een moment waarop het leven van alledag ingrijpend verandert. In het voortgezet onderwijs staat niet meer de hele dag dezelfde leerkracht voor de klas en wordt meer zelfstandigheid van de leerling verwacht, bijv. bij het plannen en maken van huiswerk. Er wordt in het voortgezet onderwijs steeds meer een beroep gedaan op: de integratie van verspreide informatie, planning, zelfcontrole en zelfreflectie en op sociale en communicatieve vaardigheden van de leerling.

Een aanzienlijk risico is volgens dit rapport bovendien dat tijdens de transitie de leerling met ASS 'van niemand is'. De basisschool zou volgens hen geen belang hebben bij het voorbereiden van de leerling op de overgang naar het voortgezet onderwijs. De nieuwe VO-school heeft bij de komst van de leerling met ASS wel belang bij het zo goed mogelijk functioneren van die leerling, maar dan is de transitie al een feit, en is preventie van problemen niet (goed) meer mogelijk. De overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs moet voor leerlingen met ASS niet onderschat worden. Daarom dient er ruim voor de overgang naar het voortgezet onderwijs een plan gemaakt en uitgevoerd te worden om het de leerling met ASS zo goed mogelijk voor te bereiden op het voortgezet onderwijs. Verder bevelen zij aan de overgang met de leerling mee te beleven omdat, hoe goed voorbereid ook, niet vooraf in te schatten is welke impact de overgang zal uiteindelijk hebben voor de leerling met ASS.

Leenders (2005) stelt dat het is belangrijk is dat er alles aan gedaan wordt dat een leerling met autisme een goede start maakt in het voortgezet onderwijs. Een goed begin is het halve werk!

Zij geeft als aandachtspunten bij de overgang van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs:

- oriëntatie op scholen voor voortgezet onderwijs
- de keuze van een geschikte school voor voortgezet onderwijs
- de leerling voorbereiden op de overstap naar het voortgezet onderwijs
- de (warme) overdracht van informatie vanuit de basisschool naar de school voor voortgezet onderwijs
- de introductie en start in het voortgezet onderwijs

Bij de overgang naar het voortgezet onderwijs zijn diverse partijen betrokken, die goed met elkaar moeten samenwerken: de basisschool (leerkracht groep 8 en interne begeleider), de school voor voortgezet onderwijs (de directie, de zorgcoördinator en de mentor) en de leerling en de ouders.

Ruim voor de overgang naar het voortgezet onderwijs vindt een oriëntatie plaats op het voortgezet onderwijs.

Op basis van het profiel van de leerling wordt bekeken welke school voor voortgezet onderwijs het beste past bij de mogelijkheden, de onderwijsbehoeften en de interesses van de leerling.

Een autisme steunpunt of ambulant begeleiders kunnen steun bieden bij het maken van een profiel van de leerling en bij het kiezen van een geschikte school voor voortgezet onderwijs in de regio. Meestal vindt er een gesprek plaats tussen school en ouders. Het is belangrijk de ouders de mogelijkheid te bieden een kijkje te nemen op school.

De noodzaak van een goede voorbereiding van de leerling op de overgang naar het voortgezet onderwijs is evident. Hier wordt o.a. een rol weggelegd voor de leerkracht van groep 8. In deze groep kan bijvoorbeeld aandacht worden besteed aan het plannen en maken van huiswerk, aan het studeren voor een repetitie of aan het maken van een werkstuk. Vóór de zomer moet ook de leerling kennismaken met de nieuwe school en alvast wegwijs gemaakt worden. Een (warme) overdracht van informatie naar de school voor voortgezet onderwijs is essentieel. De basisschool kent immers de onderwijsbehoeften van de leerling, weet welke situaties moeilijk zijn voor de leerling en waar de leerling begeleiding bij nodig heeft en kan aangeven welke aanpak en aanpassingen wel en niet werken. Een uitgebreid intakegesprek met de ouders om informatie uit te wisselen en afspraken te maken m.b.t. de introductie op school en de begeleiding van de leerling en voor het vaststellen van de ondersteuningsbehoefte en evt. aanvraag voor een arrangement.

Ten slotte is het van groot belang dat de leerling met autisme een goede start maakt op de school voor voortgezet onderwijs. De introductie en start op school dient dan ook intensief begeleid te worden door de persoonlijke mentor/coach van de leerling en de zorgcoördinator op school.

Uit de SVA pilot "Tijdbesteding voortgezet onderwijs"(2011) is gebleken dat er een aantal breekpunten lagen in de periode van aanmelding tot start schooljaar/begeleiding tijdens de schoolloopbaan te weten:

- de aanname periode zelf
- het 2e trimester van de brugklas
- de overgang van de onderbouw naar de bovenbouw (2e fase)
- de periode van het profielwerkstuk inclusief het naderende examen
- elke start van het schooljaar
- de profielkeuze
- Overgang naar het beroepsonderwijs (vanaf 4e klas werken aan studievaardigheden, beroepskeuze etc.)

Als risicoverhogers werden gemeld:

Omstandigheden:

- Thuisituatie: indien vaker ASS in het gezin, of bij gescheiden ouders
- Sociale breekpunten ontstaan vaker wanneer diagnose niet gemeld mag worden aan de omgeving (klasgenoten, docenten en anderen)
- Gebrek aan kennis/inzicht van docenten gecombineerd met de schoolse hectiek
- Geïsoleerde documenten

Knelpunten voor leerlingen:

- Samenwerkopdrachten
- Lange termijnopdrachten
- Schoolreisjes/excursies
- Stages

Rondom het eerste breekpunt; aanmelding tot start schooljaar/begeleiding werd een stappenplan opgesteld: 'Van aanmelding tot eerste weken brugklas'(zie bijlage 3). Hoewel dit niet volledig kon worden toegepast en getest in de pilotperiode, werd dit stappenplan wel als winst ervaren. Verder werd geconcludeerd dat het belangrijk is om visie en beleid m.b.t. leerlingen met een autisme spectrum stoornis (ASS) met een extra ondersteuningsbehoefte op te nemen in het schoolondersteuningsprofiel. Het beleid moet bekend zijn bij werknemers, ouders en leerlingen. Een school brede visie is noodzakelijk.

Aanbevelingen van het pilotteam waren:

- Probeer het als school niet alleen te doen. Zoek samenwerking met andere partijen, niet alleen met andere scholen, maar ook sector overstijgend
- De rol van basisscholen is essentieel. Vraag hen ruimte te bieden voor bijv. bezoek van het VO aan hun school
- Vraag basisscholen om deskundige en professionele informatie over de leerling
- Zorg dat het beleid voor leerlingen met een ASS aansluit op het algemene beleid
- Als er gewerkt wordt met een expertiseteam ASS (persoonlijk begeleiders voor leerlingen met een ASS) voorzie dan in structureel (in)formeel overleg en intervisie. Indien mogelijk verzorgd door een extern deskundige.

Niet alleen het optimaliseren van de overgang van PO naar VO, maar ook de voortdurende monitoring van leerlingen met een ASS gedurende hun schoolloopbaan is essentieel voor het succesvol doorlopen van het voortgezet onderwijs. Vooral bij transities en risico momenten of -situaties.

In bijlage 10 (afvinklijst auticoach) ziet u een voorbeeld van wanneer en waarbij door de jaren heen monitoring moet plaats vinden.

In de informatiebrochure voor samenwerkingsverbanden en scholen: "Een diploma VMBO-t, HAVO of VWO in het regulier VO: óók haalbaar voor begaafde leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte!" (www.onderwijsconsulenten.nl) worden handreikingen gegeven om een passende onderwijsplek te bieden aan alle leerlingen, ook zij die extra ondersteuning nodig hebben. Dit op basis van werkwijzer 1 van OC+: "De totstandkoming van onderwijs- en zorgarrangementen op maat in het regulier voortgezet onderwijs voor leerlingen met een ASS". (onderwijsconsulenten+, 2007) Zij formuleren een aantal adviezen en aandachtspunten voor het regulier VO.

Meer specifiek m.b.t. de overgang PO-VO geven zij aan:

- "Je kunt niet duidelijk genoeg zijn". Vertel zowel ouders als leerlingen wat je kunt en wat niet, hoe je het gaat doen, wat je verwacht etc. Een goede communicatie met ouders is essentieel
- Organiseer vóór het nieuwe schooljaar een aparte kennismakingsmiddag voor leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Vertel over de gang van zaken op school en de veranderingen t.o.v. de basisschool.

- Geef iedere leerling met extra ondersteuningsbehoefte een coach, liefst de eigen mentor, en eventueel een buddy (klasgenoot)
- Informeer toeleverende basisscholen goed, zodat zij bekend zijn met speciale voorzieningen in hun regio en zij ouders goed kunnen adviseren
- Zorg voor een warme overdracht van gegevens basisschool naar VO-school
- Sla bruggen tussen VO-scholen en voorzieningen om expertise uit te wisselen

Ook in het "Begeleidingsprotocol voor leerlingen met autisme in het voortgezet onderwijs in Midden-Brabant" (Anny Hermans-Franssen, 2008) wordt aangegeven dat de leerling met autisme goed moet worden voorbereid op de overstap naar het voortgezet onderwijs. Tijdige voorlichting aan ouders over de mogelijkheden van het kind en over geschikte vervolgscholen is wenselijk. Dat betekent dat (interne) begeleiders moeten beschikken over een juist zicht op de mogelijkheden van de leerling en op het ondersteuningsaanbod van voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs. Voorwaarde voor een goede aansluiting is dat basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs samenwerken en de leerling een doorlopende ontwikkelingslijn aanbieden. In het voortgezet onderwijs wordt een hoge mate van zelfstandigheid verwacht van de leerling. De bovenbouw van het primair onderwijs is een uitstekende periode om vaardigheden in dit kader te oefenen. Gedacht kan worden aan het werken met een agenda, het omgaan met huiswerk, het plannen van taken. Een goede intake, een goede voorbereiding en aparte kennismaking worden expliciet genoemd als belangrijk voor de overstap en een doorgaande lijn in de schoolloopbaan van de leerling met autisme.

Verwacht wordt dat de school voor voortgezet onderwijs een goed beeld heeft van de problematiek en van de ondersteuningsbehoefte van de leerling. Daarmee is het ook van belang dat de school voor primair onderwijs een reëel beeld schetst van de leerling en van de verwachting van de schoolloopbaan van de leerling met autisme in het voortgezet onderwijs. Helder moet zijn welke inspanningen in de bovenbouw van het primair onderwijs worden verricht, zodat het voortgezet onderwijs weet wat haar te doen staat. Speciale maatregelen kunnen nodig zijn, maar een verandering in attitude bij docenten is eveneens een vereiste.

De overgang van primair naar voortgezet onderwijs vereist een open en transparant proces, waarbij het vertrouwen in elkaar, in de leerling, in de ouders en in de informatie uit het primair onderwijs het sleutelbegrip is.

Nadat door het voortgezet onderwijs het besluit tot toelating is genomen, worden gewenste extra maatregelen besproken en gepland. De school voor voortgezet onderwijs dient zich ook af te vragen of er voldoende kennis en deskundigheid aanwezig is binnen het docententeam. In het ondersteuningsprotocol zijn diverse checklists opgenomen die bruikbaar zijn in de overgang van PO en VO, zowel voor het PO als voor het VO voor de toelating, de brugklasperiode en ook diverse overgangsmomenten daarna. Het protocol beperkt zich niet tot de overgang vanuit het primair onderwijs maar ook op de continue begeleiding die tijdens de schoolloopbaan nodig blijft.

In "De weg naar Passend Onderwijs. Raamwerk diplomagericht eindonderwijs in het voortgezet(speciaal) onderwijs voor leerlingen met autisme" (onderwijsconsulentent+, 2008) geven onderwijsconsulenten aan dat scholen meer kunnen dan ze denken. Leerlingen met autisme hebben een specifieke onderwijsbehoefte, zowel didactisch als pedagogisch.

Zij hebben een school nodig die vraaggericht werkt, openstaat voor leer- en ontwikkelingsvragen en gebruik maakt van de kennis van collega-professionals; een school die kijkt wat de leerlingen wél kunnen, in plaats van te focussen op wat zij níet kunnen. Diverse projecten in het regulier voortgezet onderwijs voor leerlingen met ASS bewijzen dat een aanpak met kleine veranderingen in de organisatie, een flexibel aanbod, inzetten op competenties, samenwerken met leerlingen en hun ouders, ouders beschouwen als ervaringsdeskundigen, aandacht voor deskundigheidsbevordering en coaching van het team werkt.

In deze publicatie worden verschillende voorbeelden geschetst en tips beschreven voor diplomagericht onderwijs aan leerlingen met ASS. Het gebruik van competentieprofielen (zie bijlage 1) wordt hierin voornamelijk beschreven in de stap naar het vervolgonderwijs, maar kan zeker ook een nuttig hulpmiddel zijn in de voorbereiding op de overgang van PO naar VO. Leerling, school en ouders krijgen hiermee zicht op competenties en aandachtsgebieden, zowel op schoolse als sociale competenties.

In de publicatie "Naar een anti-vriendelijke VO school" (Wichers-Bots en Haassen, 2008) over het project op Notre Dame aux Anges wordt aangetoond dat leerlingen beter functioneren als specialistische hulp in de klas van het regulier onderwijs wordt ingezet. Leerlingen met autisme hebben behoefte aan een geordende onderwijsleersituatie waarin ze zelfstandig leren functioneren in een sociale context. De Notre Dame heeft bewezen dat scholen een dergelijke leeromgeving kunnen creëren.

De ervaring leert dat vaak wordt beschreven welke onderwijsbelemmeringen ASS-leerlingen op school ervaren en welke opvallende gedragingen ASS-leerlingen kunnen vertonen in situaties waar ander gedrag van de leerling verwacht wordt. Deze nadruk op belemmeringen zorgt voor een negatieve attitude t.a.v. de ontwikkelingskansen van ASS-leerlingen. In het kader van passend onderwijs waarin elke leerling recht heeft op een eigen leerarrangement binnen een reguliere school is het denken in onderwijskansen en onderwijsbehoeften veel effectiever. Leraren vragen zich dan af wat de ASS-leerling nodig heeft om onderwijsdoelen te bereiken; hoe kunnen we de leerling zo goed mogelijk ondersteunen?

Voor ouders en leerlingen met ASS schreef Ginette Wieken (2013) "Schoolgids Autisme", waarin ze veel tips geeft om leerlingen met autisme naar en door het voortgezet onderwijs heen te helpen. Ook zij benadrukt het belang van een tijdige en goede voorbereiding. Hoe meer de ouder en de school voor voortgezet onderwijs bereid zijn om van te voren te investeren, hoe groter de kans dat de leerling het goed gaat doen op de nieuwe school.

Interviews

Aan drie VO scholen in de regio is gevraagd hoe bij hen de aanname en begeleiding van leerlingen met ASS verloopt.

Het gaat om het Augustinianum (HAVO/VWO, Eindhoven), Helicon (VMBO, Eindhoven) en het Carolus Borromeus (VMBO, HAVO, VWO, Helmond). Hierbij werd gebruik gemaakt van een door ons opgestelde lijst met vragen. (zie bijlage 2)

De ondervraagde scholen verwachten een behoorlijk aantal leerlingen met ASS voor schooljaar 2015-2016. Tussen de 3% en de 15% van de nieuwe aanmeldingen zijn leerlingen met ASS.

Twee scholen werken niet met een schriftelijk vastgelegd protocol voor de overgang PO/VO voor leerlingen met ASS. Het Augustinianum borduurt op een andere vorm voort op het protocol opgesteld met het SVA in 2011. Deels is hierin met de komst van Passend Onderwijs een aantal zaken gewijzigd; leerlingen hebben een mentor, maar geen persoonlijke begeleider meer. Ondersteuning vindt nu veeleer plaats in trainingsgroepjes, waarin brugklasleerlingen met en van elkaar leren. De wijzigingen zijn (nog) niet op papier gezet, maar veel is terug te vinden in het schoolondersteuningsprofiel. Er zijn op alle scholen wel richtlijnen en afspraken, maar veel is maatwerk op basis van voorinformatie. Er wordt altijd contact opgenomen met de basisschool, minimaal telefonisch. Eén school verricht observaties op de basisschool en de eigen school tijdens een aparte meeloopdag. Contact met ouders vindt vooraf en persoonlijk plaats (indien zij zich tijdig melden) en er wordt een Ontwikkelingsperspectief (OPP) opgesteld. Op maat worden specifieke aanpassingen gedaan in de overgang, zoals: contact voor de zomer, bespreken of de klas ingelicht wordt, bij start schooljaar wordt met docenten doorgenomen welke leerlingen speciale aandachtspunten hebben.

Er worden aan docent, IB-er en ouders gerichte vragen gesteld over de competenties van de leerling met ASS. Dit is casusafhankelijk en betreft vragen omtrent zelfstandigheid, plannen en organiseren, hulpvragen kunnen stellen, zelf aangeven als je 'vol loopt', impulsregulatie. Eén school vraagt bij leerlingen met ASS naar het vermogen om nieuwe situaties te kunnen hanteren, het vermogen zelfstandig schoolwerk te organiseren, hulp te vragen, conflicten te vermijden/op te lossen, om te gaan met tegenslagen, om te gaan met onrechtvaardige situaties e.d.

M.b.t. de ondersteuningsbehoefte worden ook gerichte vragen gesteld, maar basisscholen blijken dit soms lastig in te kunnen schatten. Op één school wordt de ondersteuningsbehoefte bij de start ook in beeld gebracht aan de hand van een kindgesprek. Uitgangspunt van de VO-scholen is dat een leerling bij hen op school zijn/haar diploma moet kunnen halen. Zij willen dus goed in kaart brengen wat een leerling daarvoor nodig heeft en of zij hierin de gewenste ondersteuning kunnen bieden. Zij bieden regulier onderwijs, waarin een grote mate van zelfredzaamheid en zelfstandigheid wordt geëist. Voor sommige leerlingen met ASS blijken deze vaardigheden erg lastig en vormen ze zelfs een onoverkomelijk struikelblok.

Leerlingen stromen ook in vanuit SBO en SO, dan observeren scholen tijdens een meeloopdag en er wordt aangesloten bij Multidisciplinair overleg (MDO). Eén school heeft zelden aanmeldingen uit SO of SBO voor de brugklas. Bij zij-instromers is er een vaste procedure. Aangegeven wordt dat het een nadeel kan zijn dat deze leerlingen een heel andere aanpak en begeleiding gewend zijn en er soms al (te) veel leerlingen met ASS in de nieuwe klas zitten. Eén school voert bij zij-instromers een oriënterend gesprek met ouders waarin school uitspreekt wat ze te bieden heeft en ouders vraagt naar hun verwachtingen. Hierin wordt vooral gekeken naar de reden van overstap en reden van de plaatsing indertijd binnen het speciaal onderwijs. De verschillen met regulier VO worden benoemd, er moet een positief uitstroomadvies liggen en de leerling wordt met de verwijzende school besproken. De leerling wordt geobserveerd en aanname gebeurt soms op detachingsbasis.

Positief vinden de scholen dat de overgang vaak goed gaat en leerlingen met ASS gemotiveerd zijn. Zij maken gebruik van specifieke faciliteiten, zoals een speciale klas of gespecialiseerde docent. Zeker wanneer de leerling tijdig in beeld is, kunnen deze ook ingezet worden. In negatieve zin valt op dat leerlingen soms weinig 'intrinsieke motivatie' hebben, doordat ze school en thuis strikt scheiden. Specifiek wordt aangegeven dat leerlingen met ASS soms slecht met spanning om kunnen gaan en soms veel angsten hebben. Dit is een kwetsbare groep. Begeleiding in de basisschool periode was wenselijk geweest, zodat de leerling om had leren gaan met angst en spanning. Verder wordt genoemd dat leerlingen die het in PO goed deden, in het eerste jaar toch soms meer moeite hebben dan verwacht. Leerkrachten en ouders lijken soms te onderschatten hoeveel moeite de overstap toch kost en hoe groot het verschil is tussen PO en VO.

Specifiek in het ondersteuningsaanbod voor deze leerlingen wordt de inzet van een leerlingbegeleider genoemd, indeling op intensiteit van ondersteuning (zorgniveau's), speciale opvangklas en per leerling op maat wat nodig is. Eén school werkt met ondersteuning door de mentoren en begeleiding in een trainingsgroepje. In de introductie naar de brugklas wordt op alle scholen eerder kennis gemaakt met de mentor/leerlingbegeleider en is er een extra meeloopmoment voor de zomer. Op twee scholen wordt de leerling gekoppeld aan een maatje en ook worden op één school studievervaardigheden aangeleerd.

In de schoolloopbaan wordt vooral op maat aangepast. Studie-en profielkeuze wordt begeleid en één school geeft specifiek hulp bij plannen en organiseren van grote opdrachten in de bovenbouw. Ondersteuning wordt gegeven bij speciale evenementen en één school geeft ook aandacht aan omgaan met sociale situaties/sociaal-emotionele ontwikkeling. Problemen worden vooral ervaren in onverwachte, nieuwe, onzekere en vrije situaties. Het eerste jaar (brugklas) en de overgang van onderbouw naar bovenbouw (door de grotere mate van zelfstandigheid, grotere hoeveelheden stof) worden specifiek als moeilijke momenten voor leerlingen met ASS aangegeven.

In de schoolloopbaan wordt binnen het VMBO niet vaker gedoubleerd door leerlingen met ASS; op één school ziet men in HAVO/VWO wat vaker dubblures in de bovenbouw.

Vanuit het VMBO stromen leerlingen vaak door naar eigen MBO (Helicon), zodat ze binnen de vertrouwde zorgstructuur blijven vallen. Het MBO lijkt huiverig te zijn voor leerlingen met ASS en in de doorstroom naar het HBO houden leerlingen vaak achter dat ze ASS hebben. Soms is de uitstroom van leerlingen met ASS anders: naar Pleinschool Helder of eventueel speciaal onderwijs.

Het contact met de ouders en leerling met ASS wordt door alle scholen als goed en intensief beschreven. Eén school heeft in ieder geval twee keer per jaar een Groot Overleg als de leerling ondersteuning krijgt van een ambulant begeleider.

Een goede kans van slagen op hun school schrijft één school toe aan een warm begripvol nest, te zien in alle aanpassingen op maat. Eén school noemt als positieve factoren:

- een speciale opvangklas
- het gebouw
- de duidelijkheid dat een les klaar is en je doorgaat naar de volgende
- plustijden (na de lessen kunnen leerlingen extra uitleg krijgen)
- herkansingen op de MAVO
- bereidheid uitzonderingen te maken en maatwerk te leveren
- verlengde tijd bij proefwerk
- indien nodig laptopgebruik
- aparte ruimte voor toetsen tijdens toetsweek
- leerlingen kunnen op school blijven werken op studiepleinen
- betaald huiswerkinstituut op school
- in bovenbouw mag thuisbegeleiding worden gegeven in tussenuren
- ambulante begeleiders werken individueel met leerlingen en coachen docenten en geven workshops

De derde school noemt als succesfactoren: kleinschaligheid, structuur en bereidheid mee te denken als zich problemen voordoen. Hierbij moet worden opgemerkt dat sinds Passend Onderwijs de begeleiding van de leerling minder intensief is en vanuit een ander uitgangspunt. De leerling wordt niet meer individueel begeleid, maar krijgt ondersteuning in een groepje. Daarnaast probeert men steeds meer de docent te ondersteunen en te coachen bij het omgaan met deze leerlingen. De directe één-op-één begeleiding zoals er eerder was, wordt steeds meer afgebouwd.

Wat men denkt te kunnen verbeteren:

- Het op papier vastleggen in een protocol wat in praktijk al gebeurt
- Een mogelijke vooraanmelding
- Altijd persoonlijk contact met het PO over deze leerlingen
- Eerder contact met basisschool over wat in groep 7 en 8 nog nodig is in de voorbereiding op het VO
- Lessen zo inrichten dat het gestructureerd en duidelijk is voor alle leerlingen

- De inzet van een expert om de school te kunnen opleiden en helpen deze leerlingen beter te begeleiden in de klas (coachen en scholen van docenten bij het omgaan met verschillen in de klas). Financiële middelen hiervoor zijn beperkt.
- Behoud van individuele ondersteuning van leerlingen die dat echt nodig hebben. Vanuit bezuinigingsoogpunt probeert men dit echter zo veel mogelijk te beperken.

Ervaring en visie vanuit het Autisme Steunpunt

Er is aandacht voor leerlingen met ASS die de overstap maken naar VO. Het kan erg verschillen per school en persoon, hoe dit vorm krijgt. (bijvoorbeeld erg afhankelijk van de zorgcoördinator) Wij merken dat er vaak geen vastgelegde protocollen zijn voor de overgang van leerlingen met ASS met een extra ondersteuningsbehoefte.

Een warme overdracht wordt heel verschillend ingevuld, bijvoorbeeld: een observatie op de basisschool, of een telefoongesprek met een IB-er.

Sommigen werken met vooraanmelding, met vooraf een vragenformulier.

Anderen doen een dossieronderzoek, gesprek met ouders en leerling.

Aangezien de overgang naar VO een groot transitie-moment is, denken wij dat dit veel aandacht vraagt. Dit mag niet afhangen van toevallige acties. Als er een protocol/checklijst is, zal er eerder bewust door iedereen eenduidig acties worden ondernomen. Vanuit een geborgd beleid en strategie, kan het beste maatwerk worden geleverd. Ook voor het PO, ouders en leerling is daarmee duidelijker wat deze overgang inhoudt en wat er in beeld gebracht moet worden. Ook het tijdsplan wordt zo inzichtelijker.

Ondanks de grote inzet van alle partijen blijkt het toch moeilijk om goed in beeld te brengen welke ondersteuningsbehoefte een leerling met ASS in het VO zal hebben. Mensen die werken in PO hebben niet altijd een volledig beeld van wat het volgen van onderwijs binnen het VO inhoudt en welke competenties daarvoor nodig zijn. Daardoor informeren zij vooral vanuit de situatie in het PO en sluit dat niet altijd aan bij wat de leerlingen in het VO nodig zullen hebben. Dat kan leiden tot onder- en overschatting. In die zin dat men denkt dat als het in het PO goed ging, het vanzelf in het VO ook zal lukken. Of dat de leerling de nieuwe situatie niet aan zal kunnen, na de beschermde PO setting. Er zijn PO en S(B)O scholen die er al vanuit gaan dat een leerling met ASS toch wel naar VSO moet. Maar VO scholen zijn soms ook huiverig voor het laten instromen van leerlingen vanuit S(B)O en VSO. De beeldvorming hangt ook af van de vragen die het VO stelt aan het PO over leerlingen.

Voor een goede beeldvorming is ook relevante informatie van ouders en de leerling zelf nodig. We zien dat dit niet altijd of niet via gerichte vragen gebeurt.

Het is belangrijk dat er gevraagd wordt naar specifieke competenties (studievaardigheden, zelfredzaamheid, sociale competenties etc.), naar het sociale netwerk en ondersteuning, naar bijkomende angsten, specifiek gedrag, verwachtingen en dergelijke. Om niets te vergeten, is het gebruik maken van een protocol/interviewlijst/observatielijst, helpend.

Het PO zou ook beter op de hoogte moeten zijn van VO competenties en de situatie in het VO. Dan kan men beter in kaart brengen wat de leerling nodig heeft in het VO. Dan zou het PO ook al de leerling kunnen voorbereiden op die competenties en die situatie. In die voorbereiding op VO in het PO, kan blijken dat een leerling toch (tijdelijk) meer gebaat is bij VSO. Zo wordt een keuze voor VO of VSO ook meer onderbouwd. En krijgen leerlingen de kans om te onderzoeken of zij aan de verwachtingen die er liggen in het VO zouden kunnen voldoen.

Scholen beseffen dat een goed contact met ouders van belang is. Hoe dat vorm krijgt is wisselend.

Scholen vinden het belangrijk dat de verwachting van ouders over de te bieden ondersteuning, klopt met de mogelijkheden van de school. Daarvoor is het nodig dat ouders en school in gesprek gaan over de ondersteuningsbehoefte van de leerling en de verwachtingen daarover. Niet alle scholen vragen dit expliciet. Scholen moeten duidelijk vragen naar de extra ondersteuningsbehoefte, maar ouders moeten willen/durven vertellen wat hun kind nodig heeft. We zien dat sommige ouders, uit angst voor afwijzing, niet melden wat hun kind aan extra ondersteuning nodig heeft.

Ouders zijn onmisbaar voor scholen om een volledig beeld te krijgen van de ondersteuningsbehoefte van een leerling. Het is daarom van belang ervoor te zorgen dat ouders van meet af aan het vertrouwen hebben dat, als zij open praten over wat hun kind nodig heeft, dat ten goede komt van het onderwijs aan hun kind. Primair en voortgezet onderwijs moeten ouders laten voelen dat de informatie die ze geven in het belang van hun kind zal worden gebruikt. Dus niet om het kind af te wijzen, maar om het kind onderwijs te bieden wat passend is. Het is belangrijk dat ouders begrijpen dat vanuit de zorgplicht, de school er alles aan zal doen om het kind een passende plek te bieden. Wat ook kan betekenen dat dat op een andere school in het samenwerkingsverband is. Maar dat dat enkel gebeurt in het belang van de leerling. Het aannamesbeleid en wederzijdse verwachtingen moeten duidelijk zijn. De scholen zullen hun ondersteuningsprofiel en aannamesbeleid helder moeten beschrijven en communiceren. Hier is een protocol helpend bij.

Meestal verloopt de overgang van PO naar VO goed, maar men onderschat wel vaak de impact die zo'n grote transitie heeft op de leerling met ASS. Omdat dit een zodanige grote verandering is het belangrijk dat de leerling daar tijdig en goed op wordt voorbereid. We zien dat voor een aantal leerlingen met ASS scholen toch te laat of onvoldoende ondersteuning bieden in dit proces. Vooral minder opvallende, maar toch angstige gespannen leerlingen, kunnen gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Zij lijken zich vaak heel goed aan te passen, maar kunnen lijden onder angst, spanning, of depressie, waardoor ze potentiële thuiszitters zijn. Vaak geven ouders van juist deze leerlingen aan dat de spanning die op school niet zichtbaar is, thuis eruit komt. (agressie, slapeloosheid, eetstoornissen, dwangmatigheden).

Een tijdige voorbereiding betekent dat al in het PO met de leerling gewerkt wordt aan VO competenties en aan het beeld wat de leerling heeft van het VO. Vooral angstige teruggetrokken leerlingen zouden al in de tijd dat ze op het PO zitten, geholpen moeten worden in het omgaan met angst en spanning (de hulp kan binnen school en/of door behandeling buiten school geboden worden). Een goede overdracht bestaat uit het op tijd en uitgebreid (van school, ouders en leerling) in kaart brengen wat de ondersteuningsbehoefte van deze leerling zal zijn in het VO. En hierover op tijd in gesprek met het VO. Bijvoorbeeld d.m.v. vooraanmelding, intakegesprekken, vragenformulieren, extra oriëntatie mogelijkheden voor de leerling, meeloopdagen, observaties in het PO. Zo hebben alle partijen voldoende tijd en mogelijkheden om de overgang goed voor te bereiden en te doorlopen.

Op tijd en goed starten aan de brugklas is belangrijk, maar ook het langer volgen van de toch kwetsbaardere leerlingen, voorkomt dat ze alsnog vastlopen in het VO.

Door een leerling en zijn ouders in de brugklas vaker te spreken en goed te volgen, kan vrij snel gesignaleerd worden of de leerling de verandering goed doorstaat of toch meer nodig heeft. Ook na de brugklas is het goed de leerling intensiever te volgen, omdat er nog meer veranderingen en transities binnen de schoolloopbaan zijn, met ieder haar eigen aandachtspunten. Bijvoorbeeld: veranderingen, overgang naar een nieuwe klas, tweede fase, profielkeuze etc.

Per VO school wisselt het ondersteuningsaanbod voor leerlingen met ASS. Het kan variëren van persoonlijke coaches, buddy's/maatjes, huiswerkbegeleiding, agenda's, ondersteuning groepjes tot opvangklassen. Ook per schooljaar kan verschillen wat mogelijk is aan ondersteuning. Vaak nemen de ondersteuningsmogelijkheden in de loop van het VO af.

Het is belangrijk dat helder is wat binnen een school aan ondersteuning mogelijk is. Dit moet binnen de school en naar buiten goed gecommuniceerd worden. Duidelijk en concreet geformuleerd in een ondersteuningsprofiel, op de site en in de schoolgids. Een school moet bewust kiezen vanuit een visie voor vormen van ondersteuning, dit faciliteren en borgen. Dit om te voorkomen dat ondersteuning gekoppeld is aan bepaalde mensen of leerjaren en daardoor ook zo kan verdwijnen. Het goed beschrijven en goed implementeren van ondersteuningsvormen maakt dat de leerling en zijn ouders erop kunnen vertrouwen dat er continuïteit is. Ook biedt dit de medewerkers van de VO school duidelijkheid, middelen en houvast om ondersteuning te bieden.

Ook al zijn bovenstaande zaken goed op orde, het begint allemaal met de open, begripvolle en uitnodigende houding van de gehele school. Dus als bestuur en docenten open staan voor leerlingen met ASS, doordat ze hen zien als volwaardige leerlingen met potentie en kwaliteiten, dan wordt er gedacht vanuit mogelijkheden. Dan is men eerder bereid tot maatwerk, aanpassingen en uitzonderingen. Het hebben van een autismespectrumstoornis hoeft niet te staan voor problematisch en onderwijs belemmerend. Het kan zeker ook staan voor uitdagend en kansen biedend. Wie wil er nu niet een gefocuste, leergierige, gemotiveerde leerling? Met een passend onderwijsaanbod zal deze leerling zeker een leerling zijn om trots op te zijn.

Conclusie en aanbevelingen

Op basis van literatuuronderzoek en praktijkervaring van diverse scholen en het Autisme Steunpunt, zoals in dit rapport beschreven, komen we tot de volgende conclusies en aanbevelingen.

We gaan uit van het oorspronkelijke doel van dit onderzoek:

1. Beschrijven gewenste aannameprocedure.
2. Scholen voor VO adviseren hoe preventief te werken zodat overgangen van het (S)BO, SO of VSO naar het VO vloeiend kunnen verlopen.
3. Opstellen van een implementatieplan t.a.v. de aanname- en samenwerkingsprocedure.
4. Na vaststelling door bestuur de implementatie in de VO-scholen begeleiden.

1. Beschrijven van de gewenste aanname procedure:

Het protocol zoals ooit opgesteld vanuit het SVA (2011) is nog aardig relevant, maar door de veranderingen Passend Onderwijs al aangepast. Het is een werkbaar protocol (zie bijlagen 3 t/m 10) maar kan op een andere school weer een iets andere vorm krijgen. In ieder geval dient een aanname procedure per school duidelijk beschreven te zijn voor school, leerling en ouders.

De aanname procedure van leerlingen met ASS dient in ieder geval de volgende stappen te bevatten:

- De leerling wordt tijdens de basisschoolperiode voorbereid op de stap naar het VO, qua schoolse- en sociale vaardigheden
- Er is een heldere beschrijving van de ondersteuningsmogelijkheden per school en samenwerkingsverband, zodat ouders en scholen zich goed kunnen oriënteren
- Er is een inschrijfformulier waar gevraagd wordt naar een mogelijke ASS en ondersteuningsbehoefte
- De ondersteuningsbehoefte wordt in kaart gebracht door de basisschool, ouders, hulpverleners en leerling te bevragen volgens vaste vragenlijsten en een vaste structuur en eventueel een observatie op de basisschool (warme overdracht)
- Meld de leerling aan bij een school voor VO
- Bespreek als school met ouders het ondersteuningsprofiel en de ondersteuningsbehoefte
- Ga binnen de school of anders binnen het Samenwerkingsverband een passende plaats zoeken of creëren. Communiceer dit duidelijk met ouders.
- Stel een ondersteuningsplan op voor de zomervakantie, denk aan:
 - persoonlijke- en/of groepsbegeleiding
 - Contactpersoon/begeleider
 - 'Autipas' over uitzonderingsregels
 - Maatje/buddy
 - Klasvoorlichting
 - Huiswerkondersteuning
 - Extra hulp binnen of buiten school
 - Contact met ouders

- Extra kennismaking op de VO school als het kind in groep 8 zit
- Introductie van de leerling voor de zomer bij de klas, de mentor, evt. begeleider en/of maatje
- Docenten informeren over de specifieke ondersteuningsbehoefte van de leerling en praktische zaken
- Volg de leerling tijdens de introductieperiode
- Voer regelmatig gesprekken met de leerling en heb contact met de ouders over de gewenning en voorvallen, voortgang en eventueel bijstellen van het ondersteuningsplan

2. Beschrijven samenwerkingsprocedure:

- Op samenwerkingsverband niveau moet er een dekkend aanbod zijn voor leerlingen met ASS, dit moet voldoen aan de ondersteuningsvragen
- Scholen moeten hun schoolondersteuningsprofiel helder beschreven hebben
- Scholen moeten zicht hebben op elkaars ondersteuningsprofiel en elkaar vertellen wat zij aan specifieke ondersteuning voor leerlingen met ASS doen, zodat men van elkaar kan leren, of naar elkaar kan verwijzen
- Scholen moeten een gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen en uitstralen dat ze samen een passende plek zullen bieden
- Scholen moeten een zelfde aanname procedure volgen voor leerlingen met ASS met eventueel eigen accenten, zodat dezelfde informatie voorhanden is en ouders en PO scholen hetzelfde geïnformeerd worden.

3. Implementatieplan:

- Conclusie en aanbevelingen worden voorgelegd aan coördinatoren en directeuren van de samenwerkingsverbanden
- Zij geven het door aan de besturen en IB-ers, zorgcoördinatoren
- Een werkgroep instellen vanuit PO/VO commissies en ASS deskundigen om te komen tot een breed gedragen basis protocol
- Inpassen in bestaande procedures op samenwerkingsverband niveau
- Inpassen per bestuur op bestaande procedures van scholen

4. Begeleiden implementatie:

- Het initiatief ligt bij de samenwerkingsverbanden
- Het Autisme Steunpunt Zuidoost-Brabant kan ondersteunen in het uitwerken van een definitief protocol, het informeren en scholen op het gebied van autisme en het in concretiseren van ondersteuningsprofielen.

Aanbevelingen:

- PO en VO scholen mogen zich meer bewust zijn van de impact die deze grote transitie heeft op leerlingen met ASS, ook al laten ze het niet zien. Het is belangrijk dat PO leerkrachten in het VO kijken wat dadelijk op deze leerlingen af gaat komen. Daarnaast zouden leerkrachten en docenten meer moeten ervaren (bijv. middels training zoals een Autisme Belevings Circuit) wat een verandering van omgeving doet met een persoon met ASS

- Er zou meer gedaan kunnen worden aan een open ontvangende attitude van docenten als het gaat om leerlingen met ASS. Een sfeer waarin iedere leerling welkom is en iedere docent zich competent voelt en ondersteund weet om deze uitdaging aan te gaan
- Meer draagvlak en begrip kweken op scholen om deze leerlingen positief te ontvangen en stimuleren dat men gaat denken in mogelijkheden voor leerlingen met ASS. Dit kan door scholing, training, teambuilding, inzetten van ervaringsdeskundigen (oud leerlingen, ouders, volwassenen met ASS)
- Zoveel mogelijk in het implementeren van een protocol en daarbij ouders van leerlingen met ASS betrekken. Eventueel vanuit een ouderplatform of – vereniging, zoals de NVA/AIC.
- In passend onderwijs is educatief partnerschap tussen docenten en ouders essentieel; beiden hebben een wederkerig belang hebben in de onderwijsondersteuning aan een leerling. Ieder heeft daarin zijn eigen expertise die zo goed mogelijk op elkaar moet worden afgestemd om de meest optimale leeromgeving voor de leerling te realiseren.
- Aansluiten bij landelijke initiatieven rondom autisme en onderwijs, met name het vanuit de overheid geïnitieerde project 'Vanuit Autisme Bekeken'. Eventueel met hen een project opzetten op het thema PO/VO.
- PO scholen zouden meer kunnen doen aan de voorbereiding op het VO. Als de uitstroommogelijkheid VO is, kunnen leerlingen al jong gestimuleerd worden in schoolse en sociale vaardigheden.
- S(B)O en (V)SO scholen zouden voortdurend kritisch moeten kijken of een uitstroom richting regulier VO mogelijk zou kunnen zijn of dat daar naartoe gewerkt kan worden.
- PO en VO scholen kunnen nog meer doen aan een duidelijke informatie overdracht over een leerling, door de juiste informatie/beeldvorming te geven en de juiste vragen te stellen.
- Er moet op tijd begonnen worden op de PO school aan het in kaart brengen van een leerling met een ondersteuningsbehoefte, vooral die leerlingen waarbij getwijfeld wordt aan de haalbaarheid van plaatsing in het VO. Wat moet hij nog leren? Wat is er mogelijk aan te passen? Welke plek past dan wel?
- Er moet extra aandacht zijn al in de basisschooltijd voor leerlingen met ASS met angst en spanningsklachten. Zij zouden al jong geholpen moeten worden om hiermee om te gaan.
- Als alle VO scholen eenzelfde aanname procedure volgen, kan deze steeds beter en efficiënter worden door met en van elkaar te leren en door verder te ontwikkelen.
- Leerlingen met ASS hebben niet enkel in de brugklas ondersteuning nodig, maar wil de leerling het diploma halen, dan zal er gedurende de hele schoolloopbaan en zeker tijdens belangrijke overgangen en nieuwe situaties kritisch gevolgd moeten worden en indien nodig begeleid. (zie bijlage 10: Voorbeeld volgsysteem)
- Een procedure voor leerlingen met ASS is een mooi voorbeeld voor meer of wellicht alle leerlingen met een ondersteuningsbehoefte

De regio Zuidoost-Brabant staat voor een grote uitdaging, het aantal leerlingen met ASS dat het VSO volgt moet teruggedrongen worden. Passend Onderwijs wil voor ieder kind een passende plek, waar mogelijk regulier, indien nodig speciaal. Wat is hiervoor nodig?

- Dat VO scholen open staan en positief kijken naar leerlingen met ASS als potentiële VO leerlingen
- Dat docenten op VO scholen zich competent en gesteund voelen om leerlingen met ASS les te geven en te begeleiden
- Dat scholen solidair zijn binnen een samenwerkingsverband en samen kijken waar welke leerlingen het best geboden kan worden wat ze nodig hebben.
- Een goede tijdige afstemming met PO, een goede voorbereiding, start en ondersteuning in het VO en tijdens de schoolloopbaan in het VO. Dit vanuit een vastgelegd protocol.
- Vaker onderzoeken of leerlingen die nu verwezen worden naar (V)SO, toch (op den duur) een plek zouden kunnen krijgen regulier.

Dan gaan er v(**ASS**)t en zeker meer leerlingen naar het VO!

Bronnen

Clijisen, A. en Leenders, Y. (2006), **Leerlingen met autisme in het voortgezet onderwijs. Een praktische gids voor docenten, mentoren en zorgcoördinatoren**, KPC Groep

Gezondheidsraad. (2009), **Autismespectrumstoornissen: een leven lang anders**. Den Haag: Gezondheidsraad; publicatienr. 2009/09

Hasper-Sitton, S. en Verhoeven, M. (2008), **De weg naar passend onderwijs**, onderwijsconsulenten+

Hermanns-Franssen, A. (2008) **Op weg naar pASSend onderwijs! Begeleidingsprotocol voor leerlingen met autisme in het Voortgezet Onderwijs in Midden-Brabant**, Autisme Steunpunt Midden-Brabant, Externe Dienstverlening REC Midden-Brabant en Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs Midden-Brabant

Leenders, Y. en van Loon, A. (2007) **Leerlingen met autisme in de overgang naar het voortgezet onderwijs. Praktische gids voor leerkrachten/intern begeleiders PO en docenten/zorgcoördinatoren VO**, Landelijk Netwerk Autisme

Onderwijsconsulenten plus, **Checklist: Op je plaats in het VO of VSO?!**

Onderwijsconsulenten plus, **Informatiebrochure voor samenwerkingsverbanden en scholen: Een diploma VMBO-t, HAVO of VWO in het regulier VO: óók haalbaar voor begaafde leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte!**

Smeets, M. en Luijten, R. (2011) **Pilot Tijdbesteding. Verslag van het SVA project: Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost-Noord Brabant

Wichers-Bots, J. en Haassen, M. (red.) (2008), **Naar een anti-vriendelijke VO-school**, Garant

Wieken, G. (2013), **Schoolgids Autisme**, Nieuwerzijds

Websites:

www.autismesteunpunt.nl

www.autisme.nl

www.passendonderwijs.nl

www.onderwijsconsulenten.nl

www.vanuitautismebekeken.nl

Bijlagen

Bijlage 1	Competentielijst
Bijlage 2	Vragenlijst over aanname en begeleiding van leerlingen met ASS op het VO
Bijlage 3	Stappenplan: Van aanmelding tot eerste weken brugklas
Bijlage 4	Aanmeldformulier/ Vragen aan de leerling en vragen voor de ouders
Bijlage 5	Opzet extra gesprek leerling en ouder(s)
Bijlage 6	Vragenlijst extra gesprek ouders
Bijlage 7	Vragenlijst extra gesprek leerling
Bijlage 8	Observatie – en gespreksformulier bezoek basisschool
Bijlage 9	Opzet kennismakingsbijeenkomst nieuwe leerling
Bijlage 10	Afvinklijst Auticoach

Bijlage 3 t/m 10 bevatten diverse bijlagen die in gebruik zijn op een vo-school zoals die zijn ontwikkeld in de pilot van het SVA (2011).

Relevante onderdelen zijn geselecteerd en waar mogelijk aangepast aan termen binnen het Passend Onderwijs.

Aangezien de diverse bijlagen zijn opgemaakt op basis van een specifieke school, is niet alles direct toepasbaar op iedere vo-school, maar kan wel dienen als voorbeeld om voor de betreffende vo-school een vergelijkbaar document te maken. Ook zijn sommige termen schoolgebonden, zoals bijv. de term 'Auticoach' in de afvinklijst om de schoolloopbaan per leerjaar te monitoren. Het spreekt voor zich dat iedere school hier de persoon/functie kan invullen die voor het doorlopend volgen van de leerling met ASS verantwoordelijk is.

Bijlage 3 bevat een voorbeeld van een stappenplan van aanmelding tot brugklas en zal op iedere VO-school haar eigen invulling kunnen krijgen bijv. wat betreft exacte data en betrokken personen

Bijlage 4 bevat alleen dat deel van het aanmeldformulier, waarin zowel aan de leerling als aan de ouders extra informatie wordt gevraagd m.b.t. de evt. extra ondersteuningsbehoefte.

Bijlage 5 beschrijft de opzet voor een extra gesprek met leerling en ouder(s). Hiervan wordt gebruik gemaakt indien er een leerling met ASS wordt aangemeld of wanneer op basis van de voorinformatie uit de aanmelding van een 'reguliere' leerling bij de screening vermoed wordt dat dit een leerling met ASS met extra ondersteuning zou kunnen zijn.

Bijlage 6 bevat een vragenlijst voor ouders als voorbereiding op een extra gesprek

Bijlage 7 bevat een vragenlijst voor de leerling als voorbereiding op een extra gesprek

Bijlage 8 is een observatie-en gespreksformulier voor het bezoek aan de basisschool. Hierin worden aandachtspunten genoemd die van belang zijn voor het in beeld brengen van de leerling met ASS en de gewenste ondersteuning. Dit formulier is bruikbaar als checklist bij een observatie en/of gesprek op de basisschool.

Bijlage 9 beschrijft de opzet voor een kennismakingsbijeenkomst voor de nieuwe leerling op de vo-school.

Bijlage 10 geeft een format voor het volgen van de leerling tijdens de hele schoolloopbaan, per leerjaar omschreven. Dit format is gemaakt voor HAVO/VWO, maar kan desgewenst worden omgezet naar VMBO en ook kan iedere school haar eigen specifieke programmaonderdelen en/of evenementen invoegen.

Bijlage 1 - **Competenties**

Schoolse competenties

Competentie 1: Agendagebruik		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je schrijft je huiswerk in je agenda als dit wordt opgegeven. - Je agenda ziet er verzorgd uit. 	<ul style="list-style-type: none"> - Een docent controleert of jij je huiswerk op hebt geschreven. - Je hebt aanmoediging nodig om je huiswerk te noteren. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je schrijft je huiswerk niet in je agenda. - Je agenda ziet er onverzorgd uit. Dit kan betekenen: <ul style="list-style-type: none"> *je schrijft slordig waardoor je je huiswerk niet kunt lezen. *je agenda heeft gescheurde bladzijden *er zitten vlekken op/in je agenda.

Competentie 2: Organiseren boekentas		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je pakt je tas in zonder hulp. - Je hebt de juiste spullen bij je die je nodig hebt op een schooldag. - Als je in je tas kijkt, ziet de inhoud er netjes uit. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je wordt geholpen bij het inpakken van je tas. - Je vraagt om hulp als je spullen in je tas moet doen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je pakt je tas niet zelf in. - Je vergeet schoolspullen. - Je spullen zijn kapot.

Competentie 3: Organiseren van mappen		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je maakt op een juiste manier gebruik van tabbladen. - Je kunt zelf vinden waar je moet gaan beginnen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je kan het als een ander je helpt met het organiseren. - Je hebt hulp nodig om je mappen op de juiste manier te gebruiken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je mappen zijn niet op orde. Dit kan betekenen: <ul style="list-style-type: none"> *Je spullen zitten door elkaar heen. *Je weet niet waar je je werk moet maken. *Je map is kapot. Papieren zijn gescheurd.

Competentie 4: Huiswerk leren		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je leert je huiswerk nauwkeurig en serieus. - Je weet hoe je het opgegeven leerwerk moet leren. - Je behaalt resultaten die voldoende / goed zijn voor jouw niveau. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je zegt dat je het moeilijk vindt om je huiswerk te leren. - Je wordt geholpen met het leren van je huiswerk. - Je wordt gestimuleerd om je huiswerk te gaan leren. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je leert je huiswerk heel vaak niet. - Je behaalt resultaten die niet voldoende zijn voor jouw niveau.

Competentie 5: Huiswerk maken		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je maakt het huiswerk dat wordt op- gegeven op de goede manier. - Je deelt zelf je tijd in en maakt je huiswerk zelfstandig. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je wordt geholpen met het maken van je huiswerk. - Je wordt gestimuleerd om je huiswerk te gaan maken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je maakt je huiswerk heel vaak niet. - Je maakt de verkeerde opdracht. - Je vergeet je huiswerk te maken.

Competentie 6: Taak uitvoeren		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je gaat zelfstandig aan het werk als je een opdracht krijgt. - Als je niet verder kan met een op- dracht, ga je verder met de volgende op-dracht totdat je hulp krijgt. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je wilt een taak wel doen, maar hebt hulp nodig bij het uitvoeren. - Je hebt aanmoediging nodig om aan een taak te beginnen. - Je uitgevoerde taak wordt door een volwassene gecontroleerd. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je voert een taak niet uit omdat: <ul style="list-style-type: none"> *je er tegenop ziet. *je het niet belangrijk vindt. *je er geen zin in hebt. *je bezig houdt met andere activiteiten. - Je voert een taak niet goed uit, maar je wilt / accepteert geen hulp.

Competentie 7: Verslagen maken/presentatie of spreekbeurt voorbereiden		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je kunt zelfstandig een verslag maken volgens de gemaakte afspraken. - Je hebt en gebruikt bruikbare eigen ideeën. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je wordt geholpen met het maken van een verslag. - Je maakt je verslag met behulp van gestructureerd en duidelijk stappenplan. - Je laat je verslag in stappen controleren en krijgt steeds advies. - Je zet je in en gebruikt de adviezen die je krijgt. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je houdt je niet aan de gemaakte afspraken. - Je kunt of wilt niet werken met een gestructureerd en duidelijk stappenplan. Dit kan komen omdat: <ul style="list-style-type: none"> *je er tegenop ziet. *jij je eigen niet bruikbare ideeën beter vindt.

Competentie 8: Presentatie / spreekbeurt houden		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je kunt en durft zelfstandig een presentatie / spreekbeurt te houden volgens de gemaakte afspraken. - Je houdt rekening met je luisteraars. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je krijgt hulp bij het maken van een presentatie / spreekbeurt. - Je houdt een presentatie / spreekbeurt met behulp een gestructureerd en duidelijk stappenplan. - Je durft samen met een ander een presentatie of spreekbeurt te houden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je durft geen presentatie of spreekbeurt te houden. - Je vindt het moeilijk om een presentatie / spreekbeurt te houden volgens gemaakte afspraken. - Je houdt geen rekening met je luisteraars.

Competentie 9: Hulpmiddelen gebruiken		
<i>Voorbeelden: computer, boeken, internet, rekenmachine, geodriehoek, hoekmeter</i>		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je kunt zelf aangeven welke hulpmid-delen geschikt zijn om te gebruiken bij een opdracht. - Je gebruikt de hulpmiddelen op de juiste manier. <p>Dit kan betekenen: *Je bent voorzichtig met hulpmiddelen. *Je weet hoe je met een hulpmiddel om moet gaan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Je gebruikt hulpmiddelen die worden aangeboden door een docent op de juiste manier. - Een docent helpt je om een geschikt hulpmiddel uit te kiezen. - Een docent helpt je om een hulpmiddel op een goede manier te gebruiken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je gebruikt hulpmiddelen die niet geschikt zijn. - Je gebruikt hulpmiddelen op een verkeerde manier. <p>Dit kan betekenen: *Je bent onvoorzichtig met hulpmiddelen. *Je weet niet hoe je met een hulpmiddel om moet gaan.</p>

Competentie 10: Om hulp vragen		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je vraagt op de juiste manier om hulp. - Je vraagt op het juiste moment om hulp. - Je bent in staat om te wachten op hulp. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je hebt aanmoediging nodig om hulp te vragen; je vraagt niet zelf om hulp, maar wacht af. - Je werkt met een vragen- of afspraken- kaart als hulpmiddel. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je vindt het moeilijk om op een goede manier om hulp te vragen. Dit kan betekenen: *Je roept om hulp door de klas. *Je kunt niet wachten op je beurt. *Je wordt boos als iets niet lukt. *Je wilt geen hulp, omdat je het zelf wilt doen.

Competentie 11: Zelfstandig problemen oplossen		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je kunt zelfstandig een probleem oplossen op een goede manier. - Je bent niet bang voor problemen, maar je zet je in voor een oplossing. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je vindt het moeilijk om problemen op te lossen en vraagt om hulp. - Je accepteert hulp bij het oplossen van problemen. - Je gebruikt tips en adviezen van een ander voor het oplossen van probleem. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je wordt boos of raakt in paniek als je een probleem hebt. - Je lost problemen op een onjuiste manier op; daardoor ontstaan meer problemen. - Je vindt het moeilijk om problemen op te lossen, maar vraagt niet om hulp. - Je gaat problemen uit de weg.

Competentie 12: Leggen van verbanden		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je gebruikt dat wat je geleerd hebt bij het ene vak ook bij een ander vak → je gebruikt de kennis die je in je hoofd hebt. - Je bent in staat om verbanden te leggen in de lesstof voor één vak. - Je bent in staat om eerder geleerde lesstof later te gebruiken bij het beantwoorden van nieuwe vragen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je wordt geholpen om de kennis die in je hoofd zit te gebruiken → bijv. door dat een ander jou vragen stelt. - Je hebt aanmoediging nodig om verbanden te leggen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je ziet alles wat je leert als losse informatie. - Je gebruikt dat wat je geleerd hebt bij het ene vak niet bij een ander vak → je kunt de kennis die je in je hoofd hebt niet gebruiken.

Competentie 13: Toekomstgericht denken		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je bent geïnteresseerd in de toekomst en kunt je er iets bij voorstellen. - Je weet wat je later wilt worden en wat je daarvoor moet doen en leren. - Je weet waarom het belangrijk is om te leren. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je bent geïnteresseerd in de toekomst, maar kunt je er weinig/niets bij voorstellen. - Je denkt na over je toekomst met behulp van vragen van anderen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je bent niet geïnteresseerd in de toekomst. - Je leeft vandaag en denkt verder niet over later na. - Je begrijpt niet dat naar school gaan belangrijk is voor later.

Sociale competenties

Competentie 1: Ervaringen delen		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je praat met een medeleerling over iets wat je hebt meegemaakt. - Je durft iemand die je niet kent aan te spreken. - Je hebt een eigen inbreng tijdens de lessen. - Je durft een grapje te maken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je vertelt aan iemand die je kent wanneer er iets leuks of vervelends (met jou) is gebeurd. - Een docent moet je motiveren om een antwoord te geven tijdens de lessen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je bent stil en op jezelf - Je hebt weinig inbreng tijdens de lessen.

Competentie 2: Zich correct gedragen		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je houdt je aan de afspraken die gelden op school. - Docenten spreken positief over jouw gedrag. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je doet je best, maar hebt hulp nodig om je goed te gedragen. - Je reageert op de juiste manier op correcties van medewerkers. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je houdt je niet aan de afspraken die gelden in de klas en op school. - Je bent ongehoorzaam.

Competentie 3: Samenwerken		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je werkt rustig als je samenwerkt. - Je houdt rekening met de mening van de ander. - Je draagt eigen ideeën aan. - Je komt zelfstandig tot een goed resultaat. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je houdt je aan gemaakte afspraken - Je werkt samen als een docent je hier de opdracht voor geeft. - Je doet je best, maar hebt hulp nodig van de docent om tot een goed resultaat te komen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je bent druk en onrustig tijdens het samenwerken. - Er ontstaan problemen als je samenwerkt. - Je weigert om samen te werken.

Competentie 4: Jezelf presenteren		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je praat/vertelt met een ontspannen houding. - Je zit rechtop en kijkt degene aan met wie je praat. - Je groet docenten en medeleerlingen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je ziet er ontspannen uit als je praat met/tegen bekenden. - Je hebt aanmoediging nodig om jezelf te laten zien. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je bent stil en op jezelf - Je laat op het onjuiste moment van je horen.

Competentie 5: Keuzes maken		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je denkt zelf na voordat je iets doet. - Je neemt zelfstandig een goede beslissing. - Je kan snel kiezen voor een goede beslissing. - Je kunt je eigen keuze beargumenteren. 	<ul style="list-style-type: none"> - Als docenten je helpen door je een aantal mogelijkheden te geven, kun je goed kiezen. - Je vraagt aan een docent of ze je willen helpen om een goede keuze te maken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Een keuze maken vind je moeilijk. - Je moet lang nadenken voordat je een keuze maakt. - Je maakt verkeerde of onhandige keuzes.

Competentie 6: Opkomen voor jezelf		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je zegt duidelijk 'nee' als je iets niet wil. - Je spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan een afspraak houdt. - Je zegt het tegen een ander als deze onwaardig tegen je doet. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je vraagt om hulp aan een docent als je een probleem hebt. - Je zegt het tegen je mentor / een docent als een ander zich niet aan een afspraak houdt. - Je zegt het tegen je mentor / een docent als een ander onwaardig tegen je doet. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je gaat problemen uit de weg. - Als je een probleem hebt, vraag je niet om hulp.

Competentie 7: Omgaan met conflicten		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je kunt een probleem / conflict zelf oplossen met woorden. - Je kan luisteren naar de mening van anderen. - Je kan een passende oplossing verzinnen om een conflict op te lossen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je gaat naar je mentor / een docent als je een conflict hebt. - Je mentor / een docent helpt je bij het bedenken van een oplossing voor een conflict. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je wil een ruzie oplossen door te slaan of te schoppen. - Je gaat problemen uit de weg; je doet alsof er geen problemen zijn. - Je wilt een ruzie oplossen door te schelden of schreeuwen.

Competentie 8: Uiterlijke verzorging		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je kan zelfstandig zorgen voor een verzorgd uiterlijk. Een verzorgd uiterlijk houdt in: <ul style="list-style-type: none"> - Je kleren zijn schoon. - Je lichaamsgeur ruikt fris. - Je hebt je haar gekamd. - Je nagels zijn schoon. - Je poetst je tanden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je moet gewezen worden op je uiterlijke verzorging. - Je neemt tips en adviezen over je uiterlijke verzorging aan en volgt ze op. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je uiterlijke verzorging is niet voldoende. Dit kan betekenen: <ul style="list-style-type: none"> - Op je kleren zitten vlekken. - Je lichaamsgeur ruikt onfris. - Je hebt je haar niet gekamd. - Je nagels zijn vies. - Je poetst je tanden niet.

Competentie 9: Luisteren / Gehoorzamen		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je doet wat een medewerker van de school van je vraagt; je bent gehoorzaam. - Je kunt vragen over gegeven instructie goed beantwoorden. - Je voert een gegeven opdracht op de juiste manier uit. - Je laat anderen uitspreken. - Je past gemaakte afspraken en regels op de goede manier toe. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je moet er aan herinnerd worden om goed te luisteren. - Je hebt herhaalde instructie nodig. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je doet vaak wat anders dan wat er gezegd wordt. - Je gaat niet in op wat een ander zegt en verandert van onderwerp. - Je praat voordat je de beurt hebt gekregen. - Je praat terwijl een ander de beurt heeft om te praten.

Competentie 10: Omgaan met afspraken en regels		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je onthoudt gemaakte afspraken en regels en houdt je eraan. - Je weet waar je de gemaakte afspraken en regels kunt nalezen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Beloningen helpen jou om afspraken en regels te onthouden. - Je hebt herhaling nodig om de afspraken en regels te onthouden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je doet vaak wat anders dan wat er van je wordt gevraagd. - Je kunt de gemaakte afspraken en regels niet onthouden.

Competentie 11: Reflecteren op eigen gedrag		
Je kan het zelfstandig	Je kan het met hulp	Je kunt het (nog) niet
<ul style="list-style-type: none"> - Je ziet je eigen aandeel in een situatie; je kan vertellen wat je zelf hebt gedaan. - Je bent in staat om je excuses aan te bieden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Als een medewerker van de school je gedrag benoemt, kun je zien en zeggen dat je gedrag goed of fout was. - Je bent in staat om je gedrag te veranderen als dit is besproken. - Je houdt je aan afgesproken werk-punten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je vindt dat alles de schuld is van anderen. - Je vindt dat jouw gedrag nooit fout is.

Schoolse competenties

Z = Je kan het zelfstandig

H = Je kan het met hulp

N = Je kan het (nog) niet

	<u>Z</u>	<u>H</u>	<u>N</u>	<u>Opmerkingen</u>
<i>Agendagebruik</i>	O	O	O	
<i>Organiseren boekentas</i>	O	O	O	
<i>Organiseren van mappen</i>	O	O	O	
<i>Huiswerk maken</i>	O	O	O	
<i>Taak uitvoeren</i>	O	O	O	
<i>Verslagen maken</i>	O	O	O	
<i>Presentatie / spreekbeurt maken</i>	O	O	O	
<i>Hulpmiddelen gebruiken</i>	O	O	O	
<i>Om hulp vragen</i>	O	O	O	
<i>Zelfstandig problemen oplossen</i>	O	O	O	
<i>Leggen van verbanden</i>	O	O	O	
<i>Toekomst gericht denken</i>	O	O	O	

Sociale competenties

Z = Je kan het zelfstandig

H = Je kan het met hulp

N = Je kan het (nog) niet

	<u>Z</u>	<u>H</u>	<u>N</u>	<u>Opmerkingen</u>
<i>Ervaringen delen</i>	O	O	O	
<i>Zich correct gedragen</i>	O	O	O	
<i>Samenwerken</i>	O	O	O	
<i>Jezelf presenteren</i>	O	O	O	
<i>Keuzes maken</i>	O	O	O	
<i>Opkomen voor jezelf</i>	O	O	O	
<i>Omgaan met conflicten</i>	O	O	O	
<i>Uiterlijke verzorging</i>	O	O	O	
<i>Luisteren</i>	O	O	O	
<i>Omgaan met afspraken en regels</i>	O	O	O	
<i>Reflecteren op eigen gedrag</i>	O	O	O	

Bron: Berg en Boschool, Bilthoven

Bijlage 2 - **Vragenlijst over aanname en begeleiding van leerlingen met ASS op het VO**

Het Autisme Steunpunt werkt voor de Samenwerkingsverbanden van Helmond en Eindhoven (PO en VO). Deze Samenwerkingsverbanden hebben ons gevraagd om te adviseren over een optimale overgang PO/VO en begeleiding van leerlingen met ASS. Zij willen weten hoe ze het aantal leerlingen met ASS in het VSO kunnen terugdringen door een goede voorbereiding en selectie in de overgang naar het VO en een goede ondersteuning daar. Het doel van het Autisme Steunpunt is het zo goed mogelijk creëren van onderwijs voor leerlingen met ASS in alle vormen van onderwijs.

Deze vragenlijst is een manier om informatie te krijgen over de situatie op enkele scholen in onze regio. U mag de lijst invullen en naar Saskia Sliepenbeek mailen (saskia@autismesteunpunt.nl) of per mail aangeven of u een persoonlijk of telefonisch gesprek met haar wilt over de lijst, zodat zij hem verder verwerkt. De antwoorden willen we graag voor 21 april hebben.

Vragen:

1. Is er een overgangsprotocol PO/VO voor (zorg)leerlingen?
2. Hoe is de overdracht met de verwijzende basisschool?
3. Hoe is het contact met ouders tijdens de aanmelding en start?
4. Wordt er specifiek iets gedaan voor leerlingen met ASS in overgang van PO naar VO?
5. Stelt u gerichte vragen over de competenties van de leerling met ASS?
Welke?
6. Stelt u gerichte vragen over de ondersteuningsbehoefte van de leerling?
7. Wat valt u momenteel positief/negatief op tijdens de overgang van PO naar VO van leerlingen met ASS?
8. Om hoeveel leerlingen gaat het?
9. Komen er ook leerlingen uit SBO of SO?
Verloopt die overgang anders?
Zo ja, hoe?
10. Wat biedt u in uw ondersteuningsaanbod specifiek voor deze leerlingen?

11. Wordt er specifiek iets gedaan voor leerlingen met ASS in de introductie naar/in de brugklas?

- al vroeger kennis maken met mentor?
- extra open dag of individuele oriëntatie?
- wen dagen?
- koppelen aan maatje?
-

12. Wordt er specifiek iets gedaan in de schoolloopbaan voor deze leerlingen?

- overgang naar een volgende klas?
- profielkeuze?
- studiekeuze?
- speciale evenementen?
-

13. Bij welke situaties/opdrachten ziet u dat leerlingen met ASS problemen ervaren?

14. Op welke momenten in hun schoolloopbaan ziet u dat leerlingen met ASS problemen ervaren?

- Hebt u zicht op de uitstroom van de leerlingen met ASS?
- Vallen zij vaker/minder vaak tussentijds uit?
- Stromen zij door naar HBO/WO, of anders?
- Doubleren zij vaker/minder vaak?
-

15. Hoe is het contact met ouders tijdens de studieloopbaan van de leerling met ASS?

16. Wat denkt u dat uw school biedt, zodat leerlingen met ASS een goede kans van slagen hebben?

17. Wat denkt u dat uw school kan verbeteren, aanpassen voor deze leerlingen?

18. Wat wilt u kwijt over dit onderwerp?

.....

Dank u voor de medewerking.

Met vriendelijke groet, Saskia Sliepenbeek en Wendy van Eijl
Autisme Steunpunt Zuidoost-Brabant

Bijlage 3 - Stappenplan: Van aanmelding tot eerste weken brugklas

In het schema hieronder worden de stappen en de bijbehorende materialen weergegeven.

Wanneer	Wat	Wie	Benodigheden
November	Aanmelding open voor inschrijving leerlingen met ASS en extra ondersteuningsbehoefte	Leerling, ouder(s), (website) VO-school	Toelichting aanmelding brugklas Aangepast inschrijfformulier
Januari	Open dag	Leerlingen, ouder(s), VO-school	Toelichting aanmelding brugklas Aangepast inschrijfformulier
Vóór reguliere aanmeldperiode	Screening aanmeldingsformulieren op mogelijke leerlingen met ASS	Teamleider brugklas en (een van de) auticoaches	Ingevulde aanmeldingsformulieren Informatie van basisschool
Februari week 1	Extra gesprekken met aangemelde leerling en de ouder(s)	Teamleider brugklas Auticoach Leerling Ouder(s)	Opzet extra gesprek leerling en ouder(s) Vragenlijst extra gesprek ouders Vragenlijst extra gesprek leerling
Februari week 2, 3 en 4	Bezoek aan de basisschool	Teamleider brugklas Auticoach Ikr. en ib-er basisschool Leerling Ouder(s)	Observatie- en gespreksformulier
Eind februari – begin maart	Besluit over aanname per brief naar aangemelde leerlingen met ASS	Teamleider brugklas	Brief besluit aanname Brief besluit afwijzing
Na besluit aanname	Toewijzing leerling(en) met ASS aan auticoach	Teamleider brugklas	Taakomschrijving mentor/auticoach
Cyclische voortgangsgesprekken rond breekpunten afvinklijst	Contact rond breekpunten	Auticoach Ouder(s) Leerling	Afvinklijst (bekende breekpunten) voor auticoaches
Mei-aug.	Concept OPP	Auticoach	Format OPP (logo VO-school) Informatie uit/van: dossierstudie, bezoek basisschool ouder(s)/begeleiders
Juni-juli	Kennismakingsbezoek en rondleiding VO-school (incl. kennismaking mentor)	Leerling, ouder(s), auticoach	Opzet kennismakingsbezoek nieuwe leerling

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord Brabant

Bijlage 4 - **Aanmeldformulier**

Vragen aan de leerling:

Waarom heb je gekozen voor deze school? (Je kunt meerdere redenen opgeven)

a
b
c
d

Wat zijn je hobby's?

a
b
c
d
e

Bij wie zou je graag in de klas worden geplaatst?

1
2
3

Heb je behoefte aan een maatje? Weet je al iemand? Zo ja, wie?

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord Brabant

Vragen voor de ouders

Waaruit bestaat de ondersteuning die u als ouders thuis aanbiedt?

Denk hierbij aan hulp bij huiswerk, opstaan, tas inpakken.

Wat voor externe ondersteuning krijgt uw kind?

Denk hierbij aan thuisbegeleiding, huiswerkondersteuning, trainingen.

Welke ondersteuning heeft uw kind op school nodig?

Hoe zullen we contact houden?

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord Brabant

Bijlage 5 – Opzet extra gesprek leerling en ouder(s)

1) (Mogelijkheid tot) extra gesprek

Deze gesprekken kunnen gevoerd worden na aanmelding van een leerling. De aanmeldformulieren worden vanaf nu gescreend te worden leerlingen voor ASS met ondersteuningsbehoefte.

a) Aanleidingen:

- i) Aanmelding van een reguliere leerling, waar op basis van de antwoorden bij 'vragen voor ouders' op het inschrijfformulier 'alarmbellen' gaan rinkelen.
- ii) Aanmelding van een leerling met ASS

b) Doel: bepalen of een leerling extra ondersteuning nodig heeft, en welke ondersteuning dan.

c) Werkwijze: gesprek met leerling, ouder(s), (teamleider brugklas) en auticoach /zoco. Opzet:

- i) 15 min. gezamenlijk. Teamleider voert het gesprek. De auticoach observeert m.n. het sociale gedrag van de leerling
- ii) 30 min. afzonderlijk Teamleider gesprek met de ouder(s).
(1)). In dit gesprek wordt bijvoorbeeld gemeld dat school de diagnose kenbaar zal willen maken.
(2) Auticoach gesprek met leerling.

d) Materialen:

- i) Vragenlijst extra gesprek leerling
- ii) Vragenlijst extra gesprek ouders
- iii) Bespreekitems a.d.h.v. eerder besproken mogelijke breekpunten op het VO.

e) Verwachte uitkomsten:

- i) Inschrijfformulier i.c.m. met het gesprek/zien van leerling en ouder(s), zal duidelijk maken of dit een leerling met ASS met ondersteuningsbehoefte zou kunnen zijn
- ii) Aanvullende informatie over onderwijsvoorwaarden en begeleiding aan deze leerling

Besluit aanneme kan concreter onderbouwd worden en ligt niet meer bij één persoon

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord Brabant

Bijlage 6 - **Vragenlijst extra gesprek ouders**

Vragenlijst ouders

Datum:

Naam kind:

Ingevuld door:

Om meer inzicht te krijgen in het gedrag van uw kind, willen we u vragen om onderstaande vragenlijst in te vullen. De informatie zullen we in een gesprek met u bespreken.

Geef op een schaal van 1-4 antwoord op de volgende vragen, waarbij 1 = onvoldoende, 4 = goed:

1. Uw kind is gemotiveerd	1	2	3	4
2. Uw kind heeft het naar de zin op school	1	2	3	4
3. Uw kind gaat op tijd naar school	1	2	3	4
4. Uw kind kan plannen en organiseren	1	2	3	4
5. Uw kind vraagt wel eens om hulp	1	2	3	4
6. Het contact van uw kind met de leerkracht is	1	2	3	4
7. Uw kind neemt initiatief tot contact	1	2	3	4
8. Uw kind heeft contact met medeleerlingen	1	2	3	4
9. Uw kind spreekt met vriend(innet)jes af	1	2	3	4
10. Hoe gaat uw kind om met veranderingen	1	2	3	4
11. Hoe gaat uw kind om met grapjes / figuurlijk taalgebruik	1	2	3	4
12. Het gedrag van uw kind thuis is	1	2	3	4
13. Uw kind kan zijn spullen ordenen	1	2	3	4
14. Uw kind kan omgaan met kritiek en beoordelingen	1	2	3	4
15. Uw kind praat thuis over school	1	2	3	4
16. Uw kind onderneemt ook activiteiten buiten school (bv. hobby's)	1	2	3	4

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord Brabant

Bijlage 7 – Vragenlijst extra gesprek leerling

VRAGENLIJST IK OP SCHOOL

Inleiding

De vragen die hieronder staan, gaan over school. Door de antwoorden die jij op deze vragen geeft, ontstaat een beter beeld van hoe jij het op school vindt. Aan de hand van deze lijst wordt een gesprek met je gevoerd waarin je je antwoorden nog kunt toelichten. Dan wordt ook besproken wat op school gedaan kan worden om het voor jou op school prettiger te maken.

Naam:-----

Klas :-----

Datum :-----

School :-----

Algemene vragen

Omcirkel wat van toepassing is. Op deze vragen kan je alleen met ja of nee antwoorden. Tijdens het gesprek over de vragen kun je je antwoorden toelichten.

- | | | |
|--|----|-----|
| 1. Ik raak wel eens mijn spullen kwijt. | Ja | Nee |
| 2. Ik word gepest. | Ja | Nee |
| 3. Ik weet wat ik in de pauze kan doen. | Ja | Nee |
| 4. Soms ben ik in de pauze ook graag alleen. | Ja | Nee |

Vragen over de klas

Omcirkel wat van toepassing is. Op deze vragen kan je alleen met ja of nee antwoorden. Tijdens het gesprek over de vragen kun je je antwoorden toelichten.

- | | | |
|--|----|-----|
| 1. Ik kan met anderen uit de klas samenwerken. | Ja | Nee |
| 2. Ik weet aan wie en wanneer ik hulp kan vragen | Ja | Nee |
| 3. Ik heb moeite met onverwachte vragen. | Ja | Nee |

Vragen over het huiswerk

Omcirkel wat van toepassing is. Op deze vragen kan je alleen met ja of nee antwoorden. Tijdens het gesprek over de vragen kun je je antwoorden toelichten.

1. Heb je al huiswerk Ja Nee

Als je al huiswerk hebt, beantwoordt dan de volgende vragen

1. Ik weet altijd wat het huiswerk is. Ja Nee

2. Ik schrijf mijn huiswerk op in mijn agenda. Ja Nee

3. Ik heb altijd het huiswerk af. Ja Nee

Vragen over jezelf

Omcirkel wat van toepassing is. Op deze vragen kan je alleen met ja of nee antwoorden. Tijdens het gesprek over de vragen kun je je antwoorden toelichten.

1. Ik heb vrienden buiten school. Ja Nee

2. Ik heb 'n hobby Ja Nee

Vragen over autisme

Sommige leerlingen die deze vragenlijst invullen hebben een vorm van autisme, bijvoorbeeld

PDD-NOS of het syndroom van Asperger.

Omcirkel wat van toepassing is. Op deze vragen kan je alleen met ja of nee antwoorden. Tijdens het gesprek over de vragen kun je je antwoorden toelichten.

1. Ik weet wat autisme is. Ja Nee

2. Wat je wat dat betekent bij jou? Ja Nee

3. Merken andere mensen daar wat van? Ja Nee

4. Ik word afgeleid door dingen die ik zie. Ja Nee

5. Ik word afgeleid door dingen die ik hoor. Ja Nee

6. Ik vind sommige dingen vervelend om aan te raken. Ja Nee

7. Ik heb last van sommige geuren. Ja Nee

8. Ik heb last van aanrakingen. Ja Nee

9. Ik heb een favoriet onderwerp waarover ik graag praat. Ja Nee

10. Ik word wel eens bang. Ja Nee

11. Ik word wel eens boos. Ja Nee

12. Ik vind het prettig om een time out te kunnen nemen. Ja Nee
13. Ik wil dat docenten weten dat ik een vorm van autisme heb. Ja Nee
14. Ik wil dat klasgenoten weten dat ik een vorm van autisme heb. Ja Nee

Vragen over je onderwijzers, gymleraar, muziekleraar, leesouder, overblijfleraar

Vul op de stippellijn de naam en het vak van de docent aan en omcirkel wat van toepassing is. Dus voel je je prettig bij een onderwijzer of andere leerkracht omcirkel je prettig. Wanneer je je niet prettig voelt omcirkel je niet prettig.

Bij -----voel ik me *prettig* *niet prettig*
 Omdat-----

Bij-----voel ik me *prettig* *niet prettig*
 Omdat-----

Bij -----voel ik me *prettig* *niet prettig*
 Omdat-----

Bij -----voel ik me *prettig* *niet prettig*
 Omdat-----

Bij -----voel ik me *prettig* *niet prettig*
Omdat-----

Bij-----voel ik me *prettig* *niet prettig*
Omdat-----

Deze vragenlijst is een bewerking van Vragenlijst Prettig Schoolgaan, Sint Marie (2008)

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord Brabant

Bijlage 8 – Observatie- en gespreksformulier bezoek basisschool

Observatie- en gespreksformulier voor het bezoek aan de basisschool

In week 2,3 en 4 van februari vinden er observaties en gesprekken plaats op de basisschool van de aangemelde leerling. Teamleider en auticoach bezoeken samen de school.

De auticoach kijkt in de klas naar het gedrag van deze leerling. Aansluitend volgt een gesprek met leerkracht en intern begeleider.

Doel van dit schoolbezoek:

Informatieverzameling onderwijsvoorwaarden en begeleiding voor de betreffende leerling.

Kijksuggesties staan cursief gedrukt

<u>Aandachtspunten observatie</u>
Sociaal gedrag
Contact met leeftijdsgenoten
<i>Contactname uit zichzelf? Leidend, sturend, afwachtend, bepalend?</i>
Problemen oplossen t.a.v. andere leerlingen
<i>Gaat de leerling problemen aan, of uit de weg? Welke oplossingen past de leerling toe? Is interventie door de leerkracht nodig? Welke?</i>
Aandacht krijgen
Samenwerking
<i>Luistert de leerling naar anderen? Denkt de leerling mee over de taakverdeling? Houdt de leerling zich bezig met de taak van anderen, en gebeurt dat op een adequate manier? Hoe reageren leeftijdsgenoten hierop?</i>

<p>Communicatie</p> <p><i>Kan de leerling in een groepje spreken? Hoe gaat de leerling om met grapjes, figuurlijk taalgebruik? Neemt de leerling zaken letterlijk? Wat doet de leerling met non-verbale signalen?</i></p>
<p>Werkhouding en flexibiliteit</p>
<p>Hulp vragen</p> <p><i>Kan de leerling hulp vragen? Weet de leerling wanneer wel/niet? Weet de leerling aan wie?</i></p>
<p>Problemen tijdens het werk</p> <p><i>Valt de leerling stil tijdens het werken? Beseft de leerling dat hij een probleem tegenkomt? Past de leerling oplossingsstrategieën toe?</i></p>
<p>Instructie / Afspraken</p> <p><i>Kan de leerling klassikale instructie volgen, of is nog een reminder nodig? Weet de leerling wat er verwacht wordt? Kijkt de leerling bij klasgenoten wat hij moet doen? Zet de leerling instructie/afspraken om in handelen?</i></p>
<p>Inzet / Zelfstandigheid</p> <p><i>Kan de leerling zijn spullen ordenen? Gaat de leerling uit zichzelf aan het werk? Kan de leerling doorwerken? Wordt de leerling afgeleid? Waardoor?</i></p>
<p>Algemeen</p>
<p>Reactie op prikkels (informatie zintuigwerking)</p> <p><i>Heeft lange tijd nodig om te kunnen reageren. Ontwijkt, of zoekt juist op: licht – geluid – geur – aanrakingen – smaken. Wil bijvoorbeeld niet vies worden, of kijkt steeds naar de lamp.</i></p>

Bijlage 9 – Opzet kennismakingsbijeenkomst nieuwe leerling

Opzet 1^e kennismakingsbijeenkomst op vo-school (vóór de zomervakantie)

Bijeenkomst met de leerling en zijn/haar ouders

Tijd	Activiteit	Aandachtspunt(en)	Meegeven
10m	<u>Kennismaken.</u> Als het mogelijk is met mentor erbij. Kondig, i.v.m. andere prikkelverwerking en/of (over)gevoeligheid, bv. aan dat je een hand gaat geven.	Vraag de leerling concreet wat hem/haar nu opvalt (wat zie je? Welke geluiden/geuren etc. merk je op?) Vraag ouders wat zij weten over de prikkelgevoeligheid van hun kind	
15m	<u>Route binnen de school.</u> M.b.v. plattegrond naar bijvoorbeeld kluisjes, meerdere(!) toiletten, een paar lokalen, atrium, balie, de locatie waar brugklassers de eerste dag verwacht worden.	Vertel WAAR de leerling WAT kan doen (bv. balie: voor ziekmeldingen & EHBO, conciërge: voor kluisjes, corvee, etc.) Schrijf dat voor hem/haar op	Plattegrond (liefst direct in agenda plakken) Noteer in snelhechter
15m	Bezoek samen de <u>website</u> van de school i.v.m. schoolgids, roosters, studiewijzers, lesuitval, activiteiten, foto's etc.	Geef ouders de taak om de website in de vakantie geregeld te bezoeken en hun kind opdrachten te geven om ZELF de benodigde informatie te achterhalen	Huidige schoolgids als voorbeeld (foto mentor en jezelf omcirkelen) Website-info
10m	<u>Vragen van de leerling?</u> Direct beantwoorden als dat kan, anders noteren en op terugkomen (via mail, of tijdens eerstvolgende afspraak)		Noteer vragen en antwoorden in de snelhechter
10m	Samen <u>contract "Werken met ..."</u> opstellen met daarin gemaakte afspraken over de begeleiding (bv. dat jij als begeleider overleg hebt met ouders, thuisbegeleiders en docenten)	Denk aan de WWW-principes Concrete contactinformatie met ouders en leerling afspreken. Wie informeert wie en hoe dan? Welke frequentie? Opnemen in het contract met de leerling	Contract in snelhechter (dit contract is jullie startdocument voor de begeleiding)

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Noord Brabant

AFVINKLIJST AUTICOACH

Protocol om samen met ouders en school acties te ondernemen, om bekende problemen in de schoolloopbaan te kunnen voorkomen.

BRUGKLAS

Trimester 1

Gesprek ouders/collega's/mentor (bezoek basisschool en aparte kennismakingsbezoek(en) op vo school)	
Opstellen OPP	
Verhelderen nieuwe school & brugjaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. Efteling, schoolfeest, projectweek)	
Resultaten (tussenrapport in oktober, extra va begeleiding, normering)	

Trimester 2

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Tussen- evaluatie OPP	
Bijstelt OPP	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. sportdag, schoolfeest,)	
Resultaten + betekenis in relatie tot trimester 1 & 3, Voorlopige keuze H/VWO	

Trimester 3

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Evaluatie OPP	
Opstellen OPP volgend jaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. sportdag, schoolfeest,)	
Resultaten + betekenis in relatie tot trim 1 van de 2 ^e klas, keuze H of A	

AFVINKLIJST AUTICOACH

Protocol om samen met ouders en school acties te ondernemen, om bekende problemen in de schoolloopbaan te kunnen voorkomen.

KLAS 2

Trimester 1

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Opstellen OPP	
Verhelderen nieuw leerjaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. sportdag, schoolfeest, projectweek)	
Resultaten + betekenis (hoe werkt het)	

Trimester 2

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Tussen- evaluatie OPP	
Bijstellen OPP	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. schoolfeest)	
Resultaten + betekenis in relatie tot trimester 1 & 3	

Trimester 3

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Evaluatie handelingsplan	
Opstellen handelingsplan volgend jaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Vorbereiding maatschappelijke stage klas 3	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. schoolfeest, sportdag)	
Resultaten + betekenis in relatie tot trim 1 van de 3 ^e klas	

AFVINKLIJST AUTICOACH

Protocol om samen met ouders en school acties te ondernemen, om bekende problemen in de schoolloopbaan te kunnen voorkomen.

KLAS 3

Trimester 1

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Opstellen OPP	
Verhelderen nieuw leerjaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a., sportdag schoolfeest, stage, projectweek)	
Resultaten + betekenis (hoe werkt het)	
Starten met studie & beroepskeuze	
Werken aan studievaardigheden 2 ^e fase	

Trimester 2

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Tussen- evaluatie OPP	
Bijstellen OPP	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a., Parijsreis, schoolfeest)	
Resultaten + betekenis in relatie tot trimester 1 & 3	
Studie/beroepskeuze voorbereiden (profiel oriëntatie + keuze)	
Ontwikkelen studievaardigheden 2 ^e fase e.v./bovenbouw	

Trimester 3

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Evaluatie OPP	
Opstellen OPP volgend jaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. schoolfeest, sportdag)	
Resultaten + betekenis in relatie tot trim 1 van de 4 ^e klas	

AFVINKLIJST AUTICOACH

Protocol om samen met ouders en school acties te ondernemen, om bekende problemen in de schoolloopbaan te kunnen voorkomen.

KLAS 4

Trimester 1

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Opstellen OPP	
Verhelderen nieuw leerjaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. projectweek, Londenreis, sportdag, schoolfeest)	
Resultaten in relatie tot eindcijferlijst	
Uitleg PTA, Profielwerkstuk Havo 4 (planning en afspraken) Praktische opdracht LO	
Starten met studie & beroepskeuze	
Werken aan studievaardigheden 2 ^e fase (onderzoek en ontwikkelen van studievaardigheden vervolgopleiding)	

Trimester 2

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Tussen- evaluatie OPP	
Bijstellen OPP	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. schoolfeest)	
Resultaten + betekenis in relatie tot eindcijferlijst	
Studie/beroepskeuze voorbereiden (profieloriëntatie + keuze)	
Ontwikkelen studievaardigheden 2 ^e fase e.v. (onderzoek en ontwikkelen van studievaardigheden vervolgopleiding)	

Trimester 3

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Evaluatie OPP	
Opstellen OPP volgend jaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. Efteling, schoolfeest, sportoriëntatie)	
Resultaten + betekenis in relatie eindcijferlijst	

AFVINKLIJST AUTICOACH

Protocol om samen met ouders en school acties te ondernemen, om bekende problemen in de schoolloopbaan te kunnen voorkomen.
KLAS 5 + 6

Trimester 1

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Opstellen OPP	
Verhelderen nieuw leerjaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. Projectweek, reizen, schoolfeest, sportdag)	
Resultaten + betekenis in relatie tot eindcijferlijst	
Uitleg PTA, profielwerkstuk ((planning en afspraken) V5: praktische opdracht LO	
Starten met studie & beroepskeuze (kiezen vervolgopleiding)	
Werken aan studievaardigheden 2 ^e fase (ontwikkelen studievaardigheden vervolgopleiding)	

Trimester 2

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Tussen- evaluatie OPP	
Bijstellen OPP	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. sportdag, schoolfeest)	
Resultaten + betekenis in relatie tot eindcijferlijst	
Studie/beroepskeuze voorbereiden (contact leggen met vervolgopleiding voor warme overdracht ná de examens)	
Ontwikkelen studievaardigheden 2 ^e fase (ontwikkelen studievaardigheden vervolgopleiding)	

Trimester 3

Gesprek ouders/collega's/mentor	
Evaluatie OPP	
Opstellen OPP volgend jaar	
Omgang met klasgenoten/docenten (en voorvallen die daaruit voortvloeien)	
Activiteiten/excursies voorbereiden (o.a. gala, schoolfeest, sportoriëntatie, skireis, stunt dag)	
Resultaten + betekenis in relatie tot vervolgopleiding	
Warme overdracht naar vervolgopleiding.	
Met leerling/ouders ondersteuningsbehoefte voor vervolgopleiding opstellen*	

*Toegevoegd door Autisme Steunpunt Zuidoost-Brabant

Bron: Smeets, M. en Luijten, R. (2011), **Eindrapport van de pilot Tijdbesteding Voortgezet Onderwijs**, Samenwerkingsverband Autisme Zuidoost Brabant